

LIK BIBLIOTEKARJA V MODERNI UNIVERZNI KNJIŽNICI

Jože Urbanija, Visoka šola za organizacijo dela, Kranj

UDK 023.4

URBANJA, Jože: Lik bibliotekarja v moderni univerzni knjižnici, Knjižnica, Ljubljana, 30 (1986) št. 3/4, str. 142—148

Avtor razmišlja o liku bibliotekarja v moderni knjižnici. Opredeljuje pojem moderne knjižnice. Navaja načela bibliotekarstva. Prikaže interakcije med bibliotekarjem in okoljem. Opiše tri tipe bibliotekarjev ter poudarja pomen timskega dela.

UDC 023.4

URBANJA, Jože: Librarian in the Contemporary Academic Library, Knjižnica, Ljubljana, 30 (1986) no. 3/4, p. 142—148

The author thinks about the image of a modern librarian; defines the concept of a contemporary library; mentions the principles of librarianship; represents the interactions between the librarian and his environment; describes three types of librarians and emphasizes the importance of team-work.

*Bibliotekar — to je poklic, ki v
tisočletjih prostega plezanja po
ostenjih civilizacije kot čvrsta vrv
varuje znanje in kulturo človeštva
ter s tem povezuje ljudi vseh časov
in vsega sveta.*

Kakor hitro izgovorimo besedi »lik bibliotekarja«, takoj pomislimo na bibliotekarja, ki bi nam bil vzor, po katerem naj bi se oblikovali in po katerem naj bi umerjali višino, dolžino in širino bodočim knjižničnim delavcem. Ta vzor bi moral biti postavljen dovolj visoko, da bi ga lahko uresničili res samo izbrani, vendar pa zopet ne previsoko, ker

bi sicer tudi najbolj trmasti in pogumni odnehali. Pri oblikovanju takšnega lika bi se morali odločiti za ustrezna izhodišča, izdelati kriterije in na osnovi teh postaviti lik bibliotekarja. Ta lik pa v skladu z našo prakso dati v javno razpravo in ga potem sprejeti z referendumom. Če bi takšen referendum propadel, potem bi to pomenilo, da je v naših kontaminiranih telesih še vedno dovolj zdravega duha.

Zakaj? Zato, ker se zavedamo ali pa podzavestno čutimo, da je lastna individualnost neprimerno več vredna kot pa fikcija nekega idealnega bibliotekarja. Bibliotekar v sodobni univerzni knjižnici mora v skladu s staro grško modrostjo spoznati sebe, svoje sposobnosti, te pa potem čim bolj razviti in jih uporabiti najprej zase (bodimo realni!), takoj za tem pa za uporabnike v naših knjižnicah. Naštevati lastnosti, ki naj bi jih imel v kar največji meri idealen bibliotekar in hkrati upati, da je kdaj ali da bo kdaj obstajal tak bibliotekar, je utopija. O idealnem bibliotekarju torej ni koristno razmišljati, ker bi bil za večino nedosegljiv.

Vendar se prav v tem skriva zrno rešitve. Ne moremo uresničiti celotnega lika idealnega bibliotekarja, lahko pa uresničimo posamezno njegovo odliko, ki je v nas že prisotna.

Tri stvari moramo upoštevati, ko razmišljamo o uspešnem bibliotekarju:

- lastno individualnost,
- preizkušena načela bibliotekarskega dela,
- okolje.

Pod *lastno individualnostjo* razumemo človeka kot suvereno osebnost z lastnim miselnim in čustvenim svetom, s sposobnostmi, ki se razlikujejo od sposobnosti drugih ljudi in z značajem, ki ga ima pravico oblikovati skladno s svojimi spoznanji. Ves ta kapital svoje osebnosti človek — v našem primeru bibliotekar — svobodno združuje z drugimi ljudmi, zavedajoč se, da je na ta način lažje, včasih pa tudi edino mogoče doseči določeni cilj.

O *bibliotekarskih načelih* pravi Donald J. Urquhart, da so rezultat zdrave pameti in lastnih izkušenj.¹ Načela nam morejo pomagati, da se odločimo za tisto, kar moramo storiti, da bi lahko spremljali spremembe, ki se dogajajo v družbi in v tehnologiji. Kaj je načelo bibliotekarstva? Vodič za akcijo — misel, ki vodi delo, ki pa je ne bi smeli uporabiti samo za eno knjižnico ali samo za en tip knjižnic. Uporabna mora biti v vseh tipih knjižnic, ne glede na čas in tehnološki razvoj, v vsaki novi situaciji. Izražena mora biti v enem stavku, sicer se v množtvu besed lahko izgubi.

Donald J. Urquhart navaja 18 načel bibliotekarstva, med njimi tudi naslednja:²

- Knjižnice so za uporabnike.
- Negativne posledice, ki nastajajo zaradi nezmožnosti zadovoljiti informacijske potrebe uporabnikov, niso neposredno vidne.
- Ponudba ustvarja povpraševanje.
- Uporabnikom je treba zagotoviti vodiče, ki so jim v pomoč pri izbiri potencialno zanimivih dokumentov.
- Knjižnice je treba financirati.
- Knjižnice morajo posamezno in skupno skrbeti za ekonomske učinke.
- Praviloma informacije ne moremo meriti s finančnimi pojmi.
- Najboljše je sovražnik dobrega.
- Strošek po enoti bi se moral zmanjševati proporcionalno z rastjo obsega aktivnosti.
- Nobena knjižnica ni otok.
- Pri planiranju razvoja knjižnic bi morali uporabiti dejanske podatke o zahtevah uporabnikov.
- Glede na uporabo novih tehnik in sistemov bi vsekakor morali gledati v prihodnost, ne v preteklost.
- Osebe knjižnice bi morali delati timsko.
- Mesto bibliotekarja ni sinekura za znanstvenike — pogosto je cilj bibliotekarja, da olajša delo mnogim znanstvenikom.

Načelo, da so knjižnice za uporabnike, nedvomno predstavlja avtorju moto, ki ga je neposredno ali posredno čutiti tudi v ostalih načelih. Zdi se, da je to načelo samo po sebi razumljivo in da ga sploh ne bi bilo potrebno poudarjati. Vendar pa praksa ne potrjuje vedno tako dosledno izvajanje tega načela. Včasih se nam zdi, da je pomembneje nabaviti izvod knjige, ki je knjižnica še nima, kot pa dokupiti še nekaj izvodov knjige, po kateri je veliko povpraševanje. Sicer pa se navadno tudi v letnih poročilih močno poudarja število novih knjig. V nekaterih knjižnicah je glavno merilo za uspešnost prav število bibliotečnih enot.

Mnogi bibliotekarji pritrjujejo načelu, da so knjižnice za uporabnike, vendar pa niso sposobni ugotoviti, koliko njihove knjižnice resnično zadovoljujejo potrebe uporabnikov. Glavni razlog za to je v svojevrstnosti bibliotekarskih uslug. Pomanjkljivosti pri oskrbi potrošnikov električnega toka ali vode tako kvantitativne kot kvalitativne praviloma takoj opazimo in jih lahko tudi merimo. *Pomanjkljivosti informacijske infrastrukture pri zadovoljevanju potreb njenih uporabnikov pa še zdaleč niso tako opazne in tudi niso merljive.*

Poudariti moramo, da potencialni uporabnik pogosto pride v knjižnico in gre iz nje, ne da bi našel tisto, kar je iskal, bibliotekarji pa tega še opazijo ne. Da ne dobijo tistega, kar iščejo, ustvarja pri potencialnih uporabnikih mnenje o tem, kaj lahko pričakujejo ter pogojuje njihovo prihodnje uporabljanje knjižnice. V nekaterih primerih lahko to iz potencialnih uporabnikov napravi neuporabnike.

Uspešen knjižnični sistem mora odkriti ustrezne točke pristopa za uporabnike. Pri določanju teh točk moramo upoštevati ne samo kraj bivanja in dela potencialnih uporabnikov, marveč tudi poti njihovih gibanj. Od vseh populariziranj in propagande pa so zadovoljni uporabniki za knjižnico najboljša propaganda.

Okolje, v katerem živi in dela današnji bibliotekar, lahko pojmemo v širšem in ožjem smislu. Pod pojmom širše okolje razumemo miselnost družbe, družbenopolitično ureditev, stopnjo kulturnega in tehnološkega razvoja, življenjski standard. Vse to se med seboj prepleta z dinamiko, ki je ne moremo zajeti v zanesljive modele. Ne moremo ugotoviti, koliko to okolje vpliva na posameznega bibliotekarja; prav tako pa tudi ne, koliko bibliotekar vpliva na spreminjanje okolja. Interakcija nedvomno je; odvisna pa je od agresivnosti okolja in pasivne sprejemljivosti bibliotekarja. In tudi obratno: okolje je odvisno od dejavne moči bibliotekarja in pripravljenosti družbe, da sprejme njegove pobude.

Ožje bibliotekarjevo okolje je knjižnica. Ta je lahko bolj ali manj moderna. V tem prispevku nam »moderna« pomeni uspešna za uporabnike. »Moderna« ne pomeni, da knjižnica občasno demonstrira učinkovitost raznih tehničnih pridobitev. Takšne demonstracije si lahko ogledamo na sejnih doma in v razvitem svetu, kjer nam prodajalci z vso možno uglajenostjo in rutino predstavijo »sposobnosti« svojih strojev. Zavedati se moramo, da je to samo del sistema — seveda zelo pomemben del — za uspešno poslovanje knjižnice, nikakor pa ne tisti, ki knjižnico sam po sebi napravi »moderno« (v smislu uspešnosti).

Nekateri naši občani imajo v dnevnikih sobah na knjižnih policah raznobarvno ali pa tudi enobarvno — odvisno od okusa — literaturo. Čemu? Zato, da ima soba lepši videz, mimogrede pa je papir tudi še kar dobra toplotna izolacija. Knjižnice, ki bi imele moderno informacijsko tehniko za ustvarjanje lepšega videza in za nekakšno toplo gredo, na katero bolj dobrohotno gledajo posamezni finančni donatorji, takšne knjižnice niso moderne, ampak vase zagledane, nemalokrat tudi vase zaprte ustanove brez kakšne posebne želje za povezovanjem z

drugimi knjižnicami. Nehote se nam vsiljuje podobnost s prej omenjenimi občani.

Nekoč so bibliotekarji tekmovali v zbiranju dragocenih kodeksov in inkunabul. Gremo morda danes v smer, ko se bodo bibliotekarji preimenovali v kompjutekarje in bodo tekmovali v zbiranju čimbolj ekzotičnih računalnikov? Da se razumemo: z obema rokama sem za uvajanje računalnikov v knjižnice; z vsemi štirimi pa sem proti računalniškemu »larpurlartizmu«. Računalnik je v rokah bibliotekarja sredstvo, ki omogoča hitrejšo in kvalitetnejšo nudenje uslug uporabniku. Noben računalnik pa ne more spremeniti bibliotekarjevega odnosa do uporabnika. Ta bo vedno med dvema skrajnostima: vse storiti, da uporabniku ustrezemo ali pa komunikacijo prekiniti s kratkim in neosebnim »nimamo«, »izposojeno«. Vmes je seveda lestvica, katere številčna skala ustreza številu bibliotekarjev.

Sodobna informacijska tehnologija ne vpliva na osnovni človeški komunikacijski odnos bibliotekarja do uporabnika.

Ljudje smo nagnjeni k temu, da skušamo razvrstiti vso neživo in živo naravo v določene skupine. Pri tem moramo seveda pri vsaki skupini predvideti izjeme. Dogajalo pa se je v dosedanji zgodovini, da so kdaj pa kdaj razvrščali ljudi v skupine in so se pri tem bore malo ozirali na individualne človekove posebnosti. To je bilo seveda nasilje in grobo kršenje človekove pravice do enkratnosti in izvirnosti.

Pri razmišljanju o tipih bibliotekarjev moramo biti zato ne samo previdni, marveč se moramo zavedati, da je to razvrščanje zgolj metodološko. Pred seboj nimamo predmetov, številok ali šifer, ampak žive ljudi.

Za prvi, resda, nehoten poskus *tipologiziranja bibliotekarjev* v univerznih knjižnicah na Slovenskem se moramo zahvaliti Francetu Prešernu. Svojega dragega prijatelja Matija Čopa je označil enkratno, dovršeno. Nič ne moremo dodati. Bibliotekar, »ki noč in dan žre knjige, od sebe pa ne da nobene fige.« S tem je kratko, hudomušno in s kančkom gorenjske grobosti opredelil tip učenjaško — za slovenski prostor bi lahko rekli čopovsko — zagnanih bibliotekarjev. Je to tip bibliotekarja, ki si ga želimo v moderni knjižnici? Mu smemo očitati, da je bil premalo komunikativen? In če bi bibliotekar Matija v svoji bibliotekarski praksi imel samo enega uporabnika, Ribčevega France-ta, ter ga vodil med knjižne police in mu obenem odpiral zakladnico svoje vednosti, mar ne bi že samo s tem opravičil svojega bibliotekar-skega poslanstva?

Pravo nasprotje učenjaškega Matija Čopa je bibliotekar, »ki niti ponoči niti podnevi ne žre knjige, od sebe pa daje samo fige«. Tip bibliotekarja, ki je izredno komunikativen, uglašen, ki zna prodati tudi prazne strani, ki zna izposoditi knjigo, ki sploh še ni izšla, ampak je »trenutno nimajo v knjižnici«, in ko brska po katalogu, ugotovi, da zanični katalogizator še ni uvrstil kataložnega listka. Spótoma pa čakajočemu uporabniku govori in razlaga in obljublja literaturo, o kateri nima pojma in nestrpnega uporabnika sploh ne pusti do besede, ker se boji, da le-ta s kakim novim vprašanjem ne bi izmeril obsega njegove strokovnosti.

Tretji tip bi v dosedanem stilu lahko opredelili kot bibliotekarja, »ki ponoči spi, podnevi žre knjige, od sebe pa daje užitne fige«. To je tip urejenega, solidnega knjižničnega delavca, ki točno prihaja na delo, spočít in naspan. Čas, ko ni uporabnikov, porabi za strokovno delo oziroma študij. Sledi razvoju svoje stroke in si prizadeva, da bi s svojim znanjem, ki ga stalno posodablja, nudil uporabnikom uporabne informacije.

Vsi ti trije tipi bibliotekarjev so seveda samo rahel stik s problematiko, ki je pri obravnavanju lika bibliotekarja prav gotovo pomembna.

Med bibliotekarskimi načeli Donalda J. Urquharta je tudi načelo: Nobena knjižnica ni otok. Knjižnice morajo biti otočje, med seboj povezano z vsemi komunikacijami, ki jih premore sodobna informacijska tehnologija. Tudi bibliotekar ne sme biti otok: ne v svoji knjižnici, ne zunaj nje. To velja tudi za njegovo znanje. Vladimir Jakanović pravi, da mora imeti bibliotekar veliko življenjskih izkušenj, solidno splošno znanje, dobro mora poznati stroko ter psihologijo uporabnikov; ob vsem tem pa mora imeti smisel za komuniciranje, v nastopu mora biti samozavesten, vendar vedno primerno diskreten in zmeren. Celó vrsto raznih »mora imeti« in »mora biti«. Zdi se, da se pri oblikovanju uporabnega bibliotekarja tem imperativom ne bo mogoče izogniti.

Bibliotekar ne sme biti osamljen otok, brez vedno novih znanstev in povezovalj z ljudmi, ki so kakorkoli povezani z njegovim delom.

V začetku smo omenili, da idealnega lika bibliotekarja ni mogoče uresničiti, da je to fikcija. Idealnega bibliotekarja, ki bi imel v maksimalni meri vse potrebne lastnosti in sposobnosti, preprosto ni. Imamo pa bibliotekarje, ki so posamezne lastnosti in sposobnosti maksimalno razvili. Rešitev je v tem, da se ti posamezniki povežejo v tim. Ta tim lahko predstavlja idealnega bibliotekarja, ki dejansko obstaja in deluje.

Hic Rhodos, hic salta! so menili Rimljani. V jeziku modernega

bibliotekarstva bi to pomenilo: imaš uporabnika, ki hoče določeno informacijo. Posreduj mu jo! Brez »če«, »če bi«, »ko bi« in podobnega. Konkreten uporabnik, ki je pred teboj, je tvoja enkratna priložnost, on je test, preizkus. Če mu boš uspel posredovati pravočasno pravo informacijo, potem je za tisti hip tvoja knjižnica »moderna«.

Literatura

1. Urquhart, D. J.: Načela bibliotekarstva. Rijeka 1986, str. 17.
2. Gl. op. 1, str. 85—86.
3. Jokanović V.: Komunikacija bibliotekar—čitalac: V: Put knjige do čitaoca. Beograd 1983, str. 42.